

Erdélyi Örmény Gyökerek - Füzetek

"Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék..."
(Vörösmarty Mihály)

a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

III. évfolyam 1999/31. szám
1999 szeptember

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén délután 17 órakor - hívtottan és hívatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe.

*****

Szeptember - gondolatok az örmény liturgiából

A szent színek felemelése után éneklük a hívek:

Szent az Atya, szent a Fiú, szent a Szentlélek: áldás az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek most és mindenkor és örökkön örökké. Ámen.

Az örmény liturgiában igen hangsúlyos annak említése, hogy Jézus az eucharishtiában jelen van. Ez is megkülönbözteti némileg a többi liturgiától. Az Isten más, mint mi; szent - az igazság, a szépség és a jóság teljes, sőt végtelen mértékben megvan Benne, ezért is illeti áldás.

dr. Sasvári László

*****

Id. Aján Gergely Gerő

Gyermekek után kérdések

(Amit augusztusi számunkban hírül adtunk, most örömmel zárjuk le: a siófoki Örmény Kisebbségi Önkormányzat jótéteménye felhőtlen örömet szertett harminc gyermeknek és hat nevelőjének. Amúgy nem minden felhőtlen...

Szóljon azonban a szerző, aki a siófoki ÖKÖ elnöke és az Országos Örmény Önkormányzat képviselője)

A Siófoki Örmény Kisebbségi Önkormányzat idei munkaterve alapján három, erdélyi örmények által alapított városból, Gyergyószentmiklósról (ez Siófok testvérvárosa), szülővárosomból, Szamosújvárról, valamint harmadikként Csikszépvízről tíz-tíz gyermeket és két-két felnőtt kísérőt üdültetett augusztus 2-12 között. A gyermekek azóta Isten segítségével, szerencsésen haza is érkeztek.

Az előkészítés hatalmas munka volt, költségvetéssel és napra lebontott feladat-meghatározással. Most tehát - a sikeres és áldozatos nyaraltatás után megnyugodva úgy teszünk fel kérdéseket, hogy

magam tudom reájuk a választ. Ismerem a mozgatórugókat. Sőt! Azért teszem fel ezeket a kérdéseket, hogy rávilágítsak arra a már túrhetetlen állapotra, amely az Országos Örmény Kisebbségi Önkormányzat és a valós, magyarországi örménység érdekei között feszül.

Ez évben az OÖÖ a magyar államtól 26 millió Ft állami támogatást kap különböző jogcímenek. Mire költik el ezt a hatalmas összeget?

Miért nem jut ebből arra, hogy a magyar nemzet Erdélyben élő, értékes testrészét képező magyarörménységet támogassa?

Csak nem akarja az OÖÖ ezt az értékes nemzetrészt leszakítani a magyarságról? Hiszen hallani különutas diplomáciáról, örmény-román különtárgyalásokról...

A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal miért utasította el indoklás nélkül pályázatunkat, amely 300 ezer Ft-ot biztosított volna az ideutazó gyermekek még jobb ellátásához?

Csak nem az országos választáson tapasztalt (két elnök közötti) "ölelkezés" és ováció taktikai folytatásáról van szó?

Miért maradt el az Országos Örmény Kisebbségi Önkormányzat választásán a rendszerváltozásra jellemző személyváltás?

Miért nincsen az országos elnökségben a valóságot, a kb. 15 ezernyi magyarörményt képviselő, megfelelő számú elnökségi tag?

Mit és kiket képviselnek az elnökségben túlsúlyban lévő, Szovjetunióból betelepült örmények?

Csak nem az elnök úr bebetonozását és magyarörmény-ellenes határozatainak biztosítását?

Kiket képviselnek az elnökségben azok a személyek, akiknek - vérük és származásuk szerint - semmi közük sincsen a magyarországi örménységhez?

Nem érzik-e rosszul magukat olyankor, amikor szavazataikkal statisztálnak a fals szándékok megvalósításához?

Miért mondtak le azok a magyarörmény fiatalok, akik nemcsak pénzügyi-előkészítő bizottsági tagságukról, de országos mandátumukról is lemondtak? A néhány, önmagát tisztességesnek érző ember meddig viseli el az országos elnökségből kirekesztett magyarörménység megvetését kollaboráns cselekedeteikért?

Mi, magyarörmények meddig viseljük el, hogy politikailag degradált elnök döntsön a magyarörménységet megillető, állami támogatások összegei felett?

Mi, magyarörmények ennyire elmaradtunk volna az élet realitásaitól? Nem kellene-e vége nekünk is végrehajtanunk a magunk rendszerváltozását?

Nem kellene megszabadulnunk ettől az országos elnökségtől, amely nem a magyarországi örménység érdekeit szolgálja?

Siófok, 1999. augusztus 15.

*****

Híradó

Nagyon sok olvasónknak volt fontos, hogy aláírásával visszaküldje az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek augusztusi számában közzétett *Nyilatkozatot*. Támogatásukat és bizalmukat köszönjük, akik pedig csak időhiánnyal küszködtek, azoknak szeretettel üzenjük: még nem késő!

Augusztusi számunk 4-ik oldalán, a fehéregyházi emlékünnepegről szóló beszámolóban hibásan írtuk a nemzeti kulturális örökség minisztere, Hámori József nevét (a szemben lévő, 5.-ik oldalon helyesen szerepelt a miniszter úr neve). Tőle és olvasóinktól elnézést kérünk.

Fájdalommal vettük a hírt: Birkl László úr, aki nagy odaadással és körültekintéssel gyűjtötte 1848/49 relikviáit, augusztus 13-án, hetvenegy éves korában elhunyt.

Birkl László lokálpatriotizmusa, nemzeti elkötelezettsége közismert, úgy mennyiségileg, mint minőségileg páratlan gyűjteménye 1848/49 témakörében sokaknak szerzett örömet, és szolgálhat tájékoztatóul, reméljük, a jövőben is.

1996 novemberében a Magyarok Házában láthattuk e gyűjtemény darabjait, 1997-ben pedig az aradi vértanúknak szentelt emlékünnepeinket gazdagította az általa rendelkezésünkre bocsátott relikviák.

Birkl Lászlót barátságos, segítőkész, a köz javára áldozó embernek ismertük.

Áldás poraira.

A csíkszépvízi plébános nem Gergely István, hanem Bara Ferenc - ezt a súlyos tévedést júliusi számunkban követtük el a Világosító Szent Gergely ünnepi szentbeszéd közlésekor. Az érintettektől és olvasóinktól elnézést kérünk.

Dániel T. Zoltán úr, közösségünk Venezuelából visszatelepült magyarörmény tagja 50 ezer forintos felajánlással járult hozzá az erzsébetvárosi templom javítási költségeihez.

Ugyanerre a célra a nyugdíjas **Lukács József** úr, az EÖGYKE egyik legidősebb tagja 5 ezer, **Aradi Márton** és felesége, **dr. Rétfalvi Éva** 18 ezer forintot adományozott.

Az összességében 600 márkának megfelelő összeg - amelyért nagy köszönettel tartozunk - már célba is érkezett.

Itt adjuk hírül, hogy a **Budapest II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat** 400 márkának megfelelő összeget juttatott el, ugyancsak az erzsébetvárosi templom helyreállításának céljára. (Legfrissebb információink szerint az újonnan átadott pénzből a legsürgetőbb munkálatokat már el is kezdték.)

A budapesti **IX. Kerület Örmény Kisebbségi Önkormányzata** 50 ezer forintot szavazott meg a szamosújvári orgona helyreállítására, ez az összeg is hamarosan eljut rendeltetési helyére - és ezzel a felajánlással, Istennek hála - az ottani műemlék orgona kérdése megoldódni látszik!

Uzoni Temesváry Jánosné Gerlóczy Mariette asszony - augusztusi számunkban említett - nagylelkű adománya, amellyel egy kisnyugdíjas erdélyi körutazásának költségeihez járult hozzá, Dávid József urat segítette, akinek beszámolóját jelen számunkban közöljük.

Szerzőnk, Gajzágó Aladár helyesbítő levele:

Érdeklődéssel olvastam Nyéki Tamás -Tóth K. József írását, "*Az 1848-1849-es események magyarörmény szereplői*" c. folytatásos cikket az 1999 augusztusi számban. A 15. oldalon a "Gajzágó Salamon (1830-1902)" adat helytelen. A birtokomban lévő születési és halálozási okmányok így szólnak: Túrkeve, 1818. II. 2. - születés és keresztelés egy napon volt Túrkevéen; meghalt Budapesten, 1898. III. 9. Temetésén a kormány, stb. jelen volt. (Korabeli újságok, eredeti gyászjelentés és a Budapest-Belvárosi plébánia halotti anyakönyve szerint.)

Kimaradt a szabadságharcból Salamon, aki a móri csatában megsebesült, Bécsbe, onnan Königrätzbe vitték börtönbe. De más Gajzágók is szerepelnek, csak egy kicsit jobban utána kellett volna nézni közkézen forgó könyvben.

Talán még lehet pótolni a cikk befejezése előtt egy helyesbítéssel.

Gajzágó

Aladár

(Amennyiben a szerzők az adatok pontosítása végett megkeresni kívánják Gajzágó urat, címe a szerkesztőségben.)

*****

A **Fővárosi Örmény Klub** legutóbbi, augusztus 19-i találkozóján rajzfilmekkel kezdődött a műsor. A rajzfilmek alkotója a Baróton, 1937-ben született *Gyulai Líviusz* - távollétében munkatársa, *Bacsó Zoltán* operatár beszélt a filmrendezőről.

Sok, kedves és szívhezszóló film, mint a *Delfinfa*, vagy a *Jómadarak* c. sorozat - mellett kiváltképp a *Bartók*-film érdemel figyelmet, hiszen a közvéleményben a "rajzfilm = gyerekhülyítés" jellegű meggyőződés él (sajnos, nem ok nélkül). Holott animációs filmet készíteni óriási felelősség és hatalmas tudás kérdése. Ha valaki rajzban fejezi ki véleményét a világról (netán karikatúrás megközelítéssel), az legalább olyan súlyos - ha nem még mellbevágóbb - mintha úgynevezett "natúr" felvételeket készítené kamerával.

Gyulai Líviusz a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult, majd grafikusként kiállított - egyebek között Budapesten, Amsterdamban, Miskolcon és Münchenben.

Mindezt - a munkát, alkotást, elkötelezettséget - meggyőzően tolmácsolta a találkozón Bacsó Zoltán operatőr (egyébként a II. kerületi Ö.K.Ö. képviselője).

Bacsó úr édesanyja révén örmény származású, nagyapja Kabdebó Antal, nagyanyja baraczházi Gorove Anna, mindketten erzsébetvárosi születésűek. Családjában egyébként Hintsch- és Kozotsa-rokonság is található.

Bacsó Zoltán hosszú ideje dolgozik operatőrként a Pannónia Filmstúdióban - sok más animációs film mellett az Oscar-díjas "*Légy*" (*Rófusz Ferenc*) és a Cannes-ban Arany Pálmával díjazott "*Küzdők*" (*Jankovics Marcell*) társalkotója - így hát Gyulai Líviuszról a lehető legavatottabb embertől hallhattunk.

Az est további részében *Fancsali G. Jánostól* kaptunk az immár megszokott módon alapos, pontos előadást kultúrtörténeti témakörben: "Egy magyarörmény család Bánátban" címmel, (Ennek az érdekes előadásnak szövegét a későbbiekben közölni szeretnénk.)

Külön érdekessége volt az estnek *Ladányi Domonkos* úr jelenléte, aki élőszóban is beszámolt a dél-amerikai Csetz-megemlékezésekről (lásd lapunk 1999. júliusi számát). Ígéretet kaptunk Ladányi úrtól az újabb eseményekről szóló beszámolóra.

A Dél-Erdélyi körutazás történetéhez tartozik, hogy a helybeli lapok közül több is tudósított a Magyarországról érkező, gyökereiket ápoló magyarörmények és a helybeliek találkozóiról, így pl. a Brassói Lapok (hetilap) augusztus 20-i és 27-i számában egyaránt felhívja a figyelmet az Árkoson 28-án rendezett találkozóra. A sepsiszentgyörgyi Háromszék c. lap augusztus 27-én "Nemzetközi örmény találkozó" címmel ad hírt, és laptársához hasonlóan közli, mikor indul különbusz az árkosi kastélyhoz. (Szentgyörgyről az autóbusz a Sugás Áruház elől indult - a Sugás elnevezés ezenkívül egy amúgy igen kellemes és kedvelt kerthelyiséget is jelent...)

Az EÖGYKE székhelyén (Budapest I. Donáti u. 7/a) alatt megvásárolható *Ávedik Lukács Erzsébetváros monográfiája* c. műve (1896, Szamosújvár) fénymásolt kivitelben, 2 ezer Ft-ért.

*****

Hanusz Gyula

Jelentés az Operencián túlról

Augusztus 20-án az Óperencián túl tartotta szokásos, évi szupertitkos nagygyűlését az SzMFP (tájékoztatlanok kedvéért: Szabad Magyarörmény Flekkenevők Páholya).

A dolog úgy kezdődött, hogy azon vettük észre magunkat: az M7-esen robogunk, miközben a mikrobusz egyre hangosabban kattog.

Ezért - Jenővel az élen - valamennyien megnyúlt fülekkel hallgatóztunk, és valahányszor megálltunk, szertartásosan körbevizsgáltuk a kocsit.

Nyomunkban *Fancsali Mária* családi Opelje döngött padlógázzal. Megállapíthattuk, hogy ebben az Opelben padlókormány is van, mással ugyanis nem magyarázható, hogy Mária időnként mindkét kezével integetett nekünk, pontosabban a mikrobusz végén, a ficakban, kertiszéken kucorgó Saroltának, aki - lévén a legjobb kilátása - időnként felkiáltott:

- Nézzétek, mit csinál Mária! vagy: - Most előznek bennünket a Sasiék!

Végül minden baj nélkül megérkeztünk, magunk után csábítva egy ártatlan, német rendszámú gépkocsit is, amely a Fancsali-kocsi (illetőleg a legelő haladó mikrobusz) minden mozdulatát követte. Nekem feltűnt ugyan, hogy a kackiás bajusz máshonnan, nem Németországból ismerős...

Aztán lefékeztünk a Benedek hacienda titkos bejárata előtt, amely azonnal kinyílt a mögötte várakozó "egyenruhás Cerberus", azaz *Benedek Kati* keze intésére. (Ha Benedek Kati, akkor nem "Cerbera" lenne jó a "Cerberus" helyett? - a szerk. nyelvtani kérdése.) Meglepődve tapasztaltuk, hogy a német gépkocsi oda is követ minket, végül Fancsali Mária közölte, hogy a kocsi utasai Nagybánya mellett élő erdélyi rokonai - a németországi rendszám tehát romániai.

Na, ezt jól megfigyeltük... A kackiás bajusz tulajdonosa ugyanis háromgyermekes, erdélyi családapa.

Miután kifűjtük és bemutatunk magunkat, a korábbi vérszerződés titokzatos megújítása következett, Benedekék finom szilvapálinkájának ünnepélyes kortyolása által. Ezután ismét gyerünk, autóba!

Almádi szép, de kicsi templomát nem ekkora közönségre méretezték, így jónéhányan a kapun kívülre szorultunk - sebaj, itt legalább volt levegő. Míse után előbb a felújított Szent István-szobor, majd a gyönyörűen sült, friss kenyerek felszentelése következett a templomkertben, ezek után világi jellegű ünnepség államtitkári ünnepi beszéddel, színészi versmondással és dalénekléssel tarkítva.

"Kenyértörésre" is sor került, bár ez lassan ment, hiszen kissé életlen volt a kés, forró a kenyér, ezért aztán marcangoltunk, de ügyetlenek voltak a marcangoló kezek is.

Visszatérve a Benedek haciendára, kezdetét vette a lényegi (mondhatni: a címadó) program. Jenő főszakács ugyanis (a mikrobusz csattogásáról időlegesen elfeledkezve) egyik kezében hajszáritóval, másikkban tűzpiszkálóval szertartásosan körbetáncolta a flekkensütő állványt.

Korántsem egyedül!

Ezen ünnepélyes foglalatosságában fényes és főpapi segédletet nyújtott neki *Szongott Gábor*

flekken-főtitoknok.

Ezenközben Sarolta nagymester-asszony két főasszisztensével (Kati és Mária) a magunkkal hozott saláták és körítések elővarázsolásába fogott.

A terepen ugyanekkor kisebb-nagyobb csoportok alakultak a titkosan kezelt témák megtárgyalására (úgy mint: családfa, rokonság, erdélyiség és örménység). És, persze, kert-szerte szállt az illat...

A flekken első adagjainak megjelenése pillanatában a nagyülés résztvevői (mondhatni: egy emberként) munkacsoportokra oszlottak és csak élvezkedő duruzsolásuk hallatszott.

Később néhány merészebb halandó (nem rituális) fürdése is helyet kapott a programban.

Ezek után a legközelebbi jövő teendőinek megbeszélésével, valamint az erdélyi magyarörmény módra szokásosan hosszúra nyúló búcsúzkodással volt módunk még tovább gyötörni a végsőkig kifárasztott háziakat.

Az önfeláldozó, vendégszerető Benedek-famíliának éppen ezért ezúton is köszönetünket fejezzük ki mindenért.

A hazafelé tartó úton aztán Jenő ismét fülelt a gépkocsi kattogására.

De esőben és tűzijáték előtti csúcspogalomban mégiscsak szerencsésen hazaszállított minket.

Köszönet a Nagymestereknek és Asszisztenseiknek összes fáradozásukért!

(*A szerk. megjegyzése:* a szerző múlhatatlan hibája, hogy nem domborította ki eléggé, miszerint efféle flekkensütésre évente igen sokszor kellene sort keríteni. Vagy sok Szent-István-nap kellene. Már ugye akkor, ha szeretjük a flekkent. Való igaz: szeretjük. És remélhetőleg - legalábbis nyaranként - egyszer, továbbra is összegyűlünk "titokban".)

*****

Emlékezzünk 1848/49 hőseire

A II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat (lapunkban is közzétett) pályázatának díjazott tanulmánya - a szerzők munkáját kis rövidítésekkel, folytatásban közöljük.

Nyéki Tamás - Tóth K. József

Az 1848-1849- es események magyar- örmény szereplői

(második rész)

Különálló emléket még egyik nemzetiség sem kapott, van tehát mit pótolnia a hősökre emlékező magyarságnak. Tisztelettel kell meghajolnunk a Magyarorszáért küzdő, életüket, vagyonukat és sokszor családjukat is feláldozó örmények, zsidók, németek, románok, szerbek, szlovákok, ruszinok, horvátok, cigányok és más, nem magyar származású, de magyarul érző és gondolkodó hősök emléke előtt.

Gyűjtésünk nem teljes, de nem is lehet az. Maga a téma is nagyon tág teret ad a kutatónak - reméljük azonban, hogy munkánk mégis sikerrel járt, valamelyest felkutattuk az örményekhez kapcsolódó emlékeket, még ha sok esetben vitáznának is velünk az olvasók és bírálók. Ha munkánk nem is teljes, jó kiindulási alapja lehet egy későbbi, nagyobb gyűjtésnek...

Kiss Ernő altábornagy és Lázár Vilmos ezredes emlékhelyei:

Baranya megye: Pécssett még 1991-ben elhatározták, hogy lassan, de biztosan felállítják az Aradi vértanúk útján a névadó mártírok szobrait, évente egyet-egyét. A művészetpártoló lokálpatrióták azt is kikötötték, hogy minden szobrot más művész alkosson, így számos alkotót tudnak támogatni, változatosabb lesz az emlékhely is. 1991-ben először Damjanich János, majd Knézich Károly, 1993-ban Desseffy Arisztid, 1994-ben végre Lázár Vilmos örmény származású ezredes szobrát, illetve portréját állították fel. A sorozatból még öt mártír hiányzik, 2003-ra azonban bizonyosan elkészülnek azok is.

Bács-Kiskun megye: a Duna-parti Baján, ahol Mészáros Lázár altábornagy és Türr István garibaldista tábornok is született, már 1989-ben emléket állítottak az Aradon kivégzett 13 törzstisztnak. A Vörösmarty utca végén kialakított díszkertben kapott helyet egy ízléses emlékmű, természetesen Kiss Ernőt és Lázár Vilmost is hirdetve.

A megye székhelyén, Kecskeméten, a Széchenyi-városban a városrész és a tér névadójának, Széchenyi Istvánnak a szobra Kiss István műve. Az 1982. augusztus 20-án leleplezett kompozíció két kő diadalívből áll, a jobb oldalon az aradi mártírok emléktáblája is helyet kapott.

Békés megye: *Békéscsabán*, a magyarországi szlovákság egyik fő településén, liget viseli az aradi vértanúk nevét az Élővíz-csatorna mentén. A ligetben az 1989-ben rohamosan elterjedt kopjafakultusznak megfelelően állítottak fel 13 kopjafát az aradiak emlékére.

A megyeszékhelyen, *Gyulán* 1989. március 15-én több emléket is állítottak az 1849. augusztus 22-én a városban osztrák fogságba került honvédtábornokoknak. A Kossuth u. 13. szám alatt Kiss Ernőnek, akit abba a házba szállásoltak el fogsága idején, a 18-as szám alatti házra pedig a Lugosnál kapituláló Lázár Vilmos emléktáblája került, akit Király Ferenc uradalmi gazdatiszt házában tartottak. A híres gyulai vár mögött 1990. október 6-án honvédtiszti emlékhelyet is emeltek a mártír tisztek emlékére, amely kör alakban helyezkedik el, és zászlótartó rudak övezik. A tábornokok még a helyi római katolikus templomba is bekerültek, ahol furcsa, de egyben megható és vallási színezetet kap az újabb, profán témájú falkép, amely a keresztény mártírokhoz hasonlónak teszi az aradi vértanúkat.

Kevermes községben, az Otthonháznak nevezett községházán kapott helyet 1994-ben Mag László faszobrász faportré-kompozíciója az aradi vértanúkról.

Sarkadon, ahol 1849-ben hatalmas hadifogolytábort állítottak fel az elfogott honvédeknek, 1989-ben Bladonyiczky Béla nagyméretű szoborkompozícióját állították fel a főtéren, amely szintén az aradi vértanúk emlékét hivatott őrizni.

Csongrád megye: *Szegeden* számos olyan emlékhely van, amely Kiss Ernőhöz és Lázár Vilmoshoz köthető. 1993 júniusának végére készült el a Kiss Ernő utca 3. szám alatti 17 lakásos lakóház felújítása. A Délfém Kft. új, vasrácsos kaput készített Darvasi Imre építész és munkatársai tervei alapján, rajta a 13 aradi vértanú nevével, kiemelve az utca nevét adó altábornagy nevét. Az Aradi vértanúk terén áll az 1849. augusztus 5-i szőregi csata emlékoszlopa. A csata előtt két nappal, augusztus 3-án két cs.k. zászlóalj szállt partra Újszegeden, a mai Marostó, Kikindai és Zombolyai utcák, és a Közép-Fasor körzetében, míg három vadászzászlóalj azon a részen, ahol később a temesvári vasút hídjának újszegedi hídfője volt. A Lázár Vilmos vezette magyar utóvéd a Tiszán átkelő ellenséggel csatázva este a mai Csongrádi és

Vedres utcák kereszteződése és a mai Bal-Fasor és Fő-Fasor kereszteződése közti sáncok mögé húzódott vissza.

Augusztus 5-én a híres, de vereséggel záruló csata Újszeged és Szőreg között, a vedresházi és Kamaratöltések szögében zajlott le. A szeged-szőregi úton haladt a Jablowoski- és Benedek-dandár, hogy a vedresházi töltés mögött lévő X. és IX. magyar hadtestet (ez utóbbinak Lázár Vilmos volt a parancsnoka) megtámadja. Hosszas tüzérségi párbaj után a Benedek-dandár átvágott a töltésen, és elűzte Lázár csapatait. Ma a töltés mögött a Légió utca őrzi a honvédek, a harcokban résztvevő lengyel és olasz légiók emlékét. A csata után a halottakat közös sírba temették, valahol a Kamaratöltés, vagy a vedresházi töltés lábánál.

A szegedi, ún. Honvédemlék, amelyet 1914-ben Juhász Gyula is megverselt, eredetileg láncos oszlopokkal övezett, magas talapzaton álló, kardot emelő honvédalak lett volna, amely fölé védően magasodik a "nemzet géniusza". Helyként felmerült a Kamaratöltés, a csatatér, az újszegedi Kállay-liget is, de 1896 májusában az akkori Gizella tér (a mai Aradi vértanúk tere) mellett döntöttek, a piarista gimnázium előtt. Az 1896-ra összegyűlt pénz "csak" bronz, ágyúgolyót markoló turulmadárra és gnánitoszlopra futotta, mivel ezidő alatt a város is gyűjtött, de a Kossuth szoborra.

1894-ben Köllő Miklóssal egyeztek meg az elkészítéséről, aki a csata 47. évfordulójára, 1896. augusztus 5-re el is készítette a szobrot.

A talapzatot a szegedi Fischer János és Fiai cég készítette szürke gránitból és mészkőből, mellyel együtt kilenc méter az emlékmű magassága. A talapzat emléksora alatt - Bajza József közismert sorai olvashatók, amelyek számos honvéd emlékművön feltűnnek. Az avatáson hatalmas tömeg vett részt, ott volt a helyi honvédegylet, az összes népkör, egyesület. Fluck Ferenc volt honvéd főhadnagy és Széll György volt főhadnagy, egyleti elnök mondott beszédet. Az avatás után ebédet rendeztek a veterán harcosok részére, A szoborbizottságnak Fluck és Széll volt az elnöke, akik 3000 forintot tudtak gyűjteni, míg Szeged 6000 forintot adott ezen célra.

1992 október 6-án az emlékmű dombjába fekete gránit emléktáblát helyeztek el, melyet Lippai Pál polgármester avatott fel a Dómbéli gyászmise után - a POFOSZ, a TIB, a Recski Szövetség és a Nemzetőrök Szövetsége segítségével - , rajta a 13 aradi mártír neve.

A Szegedhez tartozó *Szőreg* faluban is van emléke a csatának. A községbe érkezve, a falu elején háromszögletű tér fogadja a látogatót, amely az elesett honvédek tiszteletére kapta a Hősök tere nevet. A tér tulajdonképpen központja egy liget, melyet vaskapuval ellátott élősövény körít. Kavicsos út vezet a liget végéhez, ahol egy 1958-ban épült félköríves, terméskő emlékfal áll két zászlórúddal a szélén. A falon hat márvány emléktábla, melyek közül három idézi fel a csata emlékét. Az olasz és lengyel légiósok, illetve magyar honvédek tábláját - melyen olaszul is olvasható a felirat - eredetileg a községházára helyezték el 1929-ben, majd 1949. augusztus 5-én állították fel a téren, felette Trencsényi-Waldapfel Imre hexameteres verstáblájával. 1995. augusztus 4-én az 1950-ben elhelyezett, és a 90-es évek elején levett felszabadulási emléktábla helyén új emléket avattak fel a lengyel légió és parancsnokai, Wysocki tábornok és Woroniecki ezredes emlékére.

Győr-Sopron megye: *Győrben* a patinás Klostrom-szálló falán állítottak emléktáblát, míg *Sopronban* a Balfi úton külön ligetet szenteltek a mártíroknak emlékfákkal, és egyéb, kisebb emlékművekkel.

Heves megye: *Hatvan* főterén, a volt Grassalkovich-kastély, ma kórház előtt áll az 1849. április 2-i csata emlékműve, amely ütközetben Kiss Ernő is hősiessen szerepelt.

Jász-Nagykun-Szolnok megye: Szolnokon, a megyeszékhelyen, a várost átszelő Zagyva folyó jobb partján egy kis árnyas területet alakítottak ki a Tizenhármaknak, ahol 1991. október 6-án, az aradi gyásznapi 142. évfordulóján avatták fel a faszobor-parkot, egy helyi művész alkotását.

Komárom-Esztergom megye: Komáromban, az Aradi vértanúk terén állították fel a mártírok mészáros emlékkövét, amelyet díszpark övez, kopjafasor is őrzi Kiss Ernő, Lázár Vilmos és társaik emlékét.

Nógrád megye: A szügyi általános iskola, (volt kastély) parkjának közepén, a parkot övező fal mentén helyezték el kopjafa-kompozíciót, amely az aradi 13 és a Pesten kivégzett Batthyány Lajos emlékét őrzi.

Vas megye: Rátóton az Aradi park a vértanúk emlékhelye, míg Szombathelyen a Schmidt Múzeum emeleti feljárójának fordulójában található a Hősök Fala, ez Zala György múlt századi szoborkompozíciója az aradi 13 vértanúról.

Veszprém megye: Balatonfüreden, a Balaton északi partjának fővárosában található a híres szentgyörgyi Horváth család háza, a Gyógy téren. A család 1796-98-ban építette házát, amelynek nagy hírét az ott először 1825-ben megtartott Anna-bál hozta meg, ami rövid időn belül a reformkor egyik fő találkozási helyévé vált. 1826-ban Kiss Ernő délceg katonatisztként itt ismerte meg későbbi feleségét, Horváth Krisztinát, a későbbi honvédőrnagy, Horváth József nővérét. Korán meghalt feleségétől két leánygyermek született.

1975-ben a házon emléktáblát avattak, rajta a ház, a bál és híres vendégei történetével, és Keresztúri Dezső idézetével. A tábla Zsolnay-kerámia, közepén az eozin-mázás kép Fürtös György alkotása.

Tekintsünk a határokon túlra is:

Jugoszlávia:

Nagybecskerekén (Zrenjanin), a főtéren, a római katolikus templom előtt állt (1918-as ledöntéséig) Kiss Ernő altábornagy egészalakos szobra. Radnai Béla alkotását, a fehér talapzaton álló bronzszobrot 1906. május 28-án avatták fel az akkori Ferenc József téren. Ledöntése után nem teljes egészében lett az enyészete, egy töredéke a városi múzeumba került, ahol még ma is megvan.

Alsó- vagy Németelemér (ma Srpski Elemir) plébániatemplomának, amelyet Kiss Ernő építtetett 1845-46-ban - kriptájában van az altábornagy végső nyughelye, ezt a külső falon egy új emléktábla is hirdeti. A mártír 1849-55-ig az aradi temetőben volt eltemetve egy hamis, B.B. feliratú sírkereszt alatt, majd onnan egy rokona birtokára szállították, Katalinfalvára (ma Ravni Topolovac), ahol testvére, Kiss Miklós mellé temették, 1872-ben aztán végleges nyughelyére, az eleméri családi sírboltba szállították.

Erdély (Románia):

Aradon található a 13 mártír közül 11-nek végső nyughelye, és kivégzésük, megpróbáltatásaik helyszínei. A minorita templom előcsarnokában emléktábla utal a Tizenhármakra, az Avram Iancu téren pedig a mostani román hősi emlékmű helyén állt az 1890. október 6-án felállított, impozáns 13 Vértanú - szobor, amelyet Huszár Adolf kezdett, Zala György fejezett be. Az avatásra Kossuth viaszhengerre mondott egy gyönyörű beszédet, amelynek egy részlete szerencsére fennmaradt.

1918 után ezt a szobrot is elérte az elcsatolt területeken szokásos sors, de szobrai, részletei

megmenekültek, a helyi múzeum raktárában várják jobb napjaikat. Az emlékmű 13 plakettje 1992-ben egy cserekiállítás keretében Szegeden is látható volt.(*)

A vártól délre, amely még manapság is katonai objektum, a külső sáncon kívül, a hídtól jobbra található az ún. Veszőtőhely (nem a valódi helyen!), ahol 1881. október 6-án emelték a kivégzés emlékművét, egy 14 lépcsős, három méter magas szürke kőobeliszket. 1976. október 6-án pedig ünnepélyes keretek között helyezték el az emlékmű dombjának betonkriptájába 11 vértanú maradványait, köztük Lázár Vilmosét is (az ezredes özvegye amúgy a budapesti Kerepesi temető 9-es parcellájában nyugszik, a 2. sor 77. sírjában). Kiss Ernő - mint említettük - Alsóeleméren, Dessewffy Arisztid pedig a szlovákiai Margonyán nyugszik.

A betonkriptát lezáró fehér márványlapon magyar és román felirat emlékeztet a hősökre, a feljáráttal szemben az obeliszken emlékszöveg, az oszlop három oldalán pedig a mártírok neve olvasható.

Czetz János tábornokhoz köthető emlékhelyek

Az erdélyi *Gidófalván* (Ghidfaláu), ahol maga a tábornok született, csak szerény emléktábla őrzi Czetz emlékét a község háza falán.

Argentínában, ahol Czetz végső hazájára, feleségére és végül nyughelyére talált, a fővárosban, *Buenos Airesben* több emlékhely is fűződik nevéhez. Az általa El Palomarban alapított, és vezetett Collegio Militar de la Nación (Nemzeti Katonai Akadémia) épülete előtt életnagyságú bronzszobra, az épületben mellszobra található.

A Recoletta-temetőből, ahol felesége rokonai, a Rosas család tagjai közt nyugodott ő is, az akadémia új kápolnájába vitték át maradványait, hogy közelebb legyen szeretett intézményéhez. Emlékét tábla hirdeti a kápolna falán. (Ezzel kapcsolatban lásd: Erdélyi Örmény Gyökerek - füzetek 1999. július, 8-9 oldal - a szerk.)

Szegeden, a római katolikus Belvárosi temető V. parcellájában található egy Czetz Péter feliratú, szürke kőobeliszkes sírhalom. A felirat szerint az 1910-ben 90 éves korában elhunyt nyugalmazott főhadnagy volt, de az adatok hiánya miatt nem lehet tudni, hogy 48-as, magyar, királyi, vagy esetleg cs.k. tiszt volt-e. Elképzelhető, hogy rokoni kapcsolatban állt Czetz János tábornokkal.

(folytatjuk)

*) Szeptember 3-i hír szerint a román kormány beleegyezett, hogy a szoborcsoport a katonai raktárból a minoriták kezelésébe kerüljön. A tervek szerint "magyar-román megbékélés parkját" alakítják ki Aradon, ahol a gondos restaurálásra szoruló emlékművet is felállítják. - a szerk.

*****

Megyek Erdélybe

Ha a szív csupa fájdalom,
hiába nem akarom,
megszólal dalom.
Rólad, ki egyetlen vagy és örök!
Szférák és végtelen körök
tömege most velünk pörög.
És bennünk van Erdély.

Patak, fenyő, kevély
szikla-meredély,
melybe a székely eke
izzadva-remegve
búza földet varázsol.
Eszténa, mező és ahol,
hol bárány béget
és tárogató tölti a léget,
és sír a nóta
évszázadok óta.
Tűzvész és pusztulás,
török- tatárdúlás.
Mégis újra hajt, zöldül az ág,
elsőként Erdélyben vallásszabadság.
De vetik ismét a lasszót
és torkunkra forrasztják a szót.
Ezért dalol helyettünk a madár,
éneke mindenkor a magasba száll.
Zengi, hogy miénk a sok szépség,
napfényes rét, barlangötétség,
Békás szoros, Szent Anna-tó,
selymes habja lágy, ringató...
Tegnapot idéz a Gyilkos-tó vize,
éreződik szánkban a pisztráng íze...
Elönt az emlék, ifjúság, szerelem, múlt,
minden, mi haláloddal a semmibe hullt...
és most, mondd, boldog hogy lehetek?
Hisz Dél-Erdélybe csak nélküled mehetek.

Egy útitárs

*****

Egy idézet szeptemberre:

"Idegen örmény a bíró tudta nélkül oda nem telepedhetik, és ha adósok lennének, nehogy az egész Companiának baja legyen, a Compania bírója tétessen satisfactiot a Compania háborgatása nélkül."

(Apafi fejedelem kiváltságlevele 1696-ból idézi Ávedik Lukács "Erzsébetváros monográfiája" c. könyvében, 125. oldal)

*****

Dr. Gajzágó Aladár
Az Únió születése
(folytatás előző számunkból)

"Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen és a korábban úgynevezett magyarországi részeken a bevett vallásfelekezetek, egyházak és egyházi hatóságok vallásgyakorlati s önkormányzati szabadságát, jogegyenlőségét, egymás közti viszonyait, s

illetőleg hatáskörét biztosítják, nemcsak sértetlenül fenntartatnak, hanem egyszersmind a görög és örménykatolikus, és a keleti-görög szertartású egyházakra is kiterjesztetnek."

Az országgyűlés IV. ülésén, december 2-án hangoztak el a legjelentősebb beszédek, és javaslatok születtek.

Elsőként *Zeyk Károly* (Kolozs megye) szólalt fel, aki említette az 1848-as kolozsvári országgyűlést és annak nagyszerű munkáját, s kiemelte, hogy Erdélynek az unió életkérdés, melynek megvalósítása lehetővé teszi, hogy ne szerény határtartományként, hanem a nagyobb, politikai szempontból és társadalmi vonatkozásban fejlettebb anyaország részeként illeszkedjék bele a tőkés fellendülés útjára lépett Habsburg monarchiába. Majd előterjesztette nagy tetszést kiváltó indítványát: „Melyeknél fogva kérjük fel Urunk Királyunk Ófelségét, méltóztassék az 1848-iki pozsonyi VII. és kolozsvári I. t.c. nyomán és értelmében, az erdélyi törvényhatóságokat és királyi hivatalokat a Pestre f. év december 10-ére összehívott országgyűlésre mielőbb meghívni, hogy a közös országgyűlés összevetett vállakkal munkálhasson, a szőnyegen lévő roppant fontosságú kiegyenlítés tárgyában, s mint erre egyedül illetékes, a különböző nemzetek belényugvásáról s kétségeinek elenyésztetésével eszközölje az annyiszor felhozott 1848-iki cikkek értelmében, úgy a magyar szent korona, mint az összes birodalom érdekében az Erdélynek Magyarországgal eggyéalakulása alkalmával függőben maradt részletek elintézését.”

Zeyk javaslatát báró *Saguna* görögkeleti érsek és királyi hivatalos beszéde követte, melyben szíltén kérte, - miután az 1791. évi törvény alapján a kolozsvári országgyűlés az unió kérdésének a megoldására illetéktelen - intézzenek a királyhoz feliratot az 1863. évi nagyszebeni országgyűlés által kidolgozott választási javaslat megerősítése érdekében és ennek alapján új országgyűlést hívjanak össze, amely az unió kérdését tárgyalná.

A harmadik felszólaló, *Hosszú József* (Kolozs megye) küldötte volt, aki Zeyk indítványát pártolta, az érsekét elvetette. Az utóbbit már azért sem pártolhatta, mert míg az érsek érvelése szerint az erdélyi szászok 200 ezres létszám után 45 követet küldhetnek, addig a román nemzet 1,1 millió fő után csak negyvenet.

Hosszú Józsefet *Rannicher Jakab* nagyszebeni szabad királyi város küldöttének indítványa követte, amelyet 24 pártoló is aláírt. Az előterjesztő kérte az 1848. I. t.c. revízióját, mert szerintük az egyesülés feltételei minden irányban, különösen pedig a különböző erdélyi nemzetek és vallásfelekezetek „jogállapotának” vonatkozásában - nem megfelelőek.

Aznap az utolsó indítványt Brassó szabad királyi város követe tette, amelyet szintén aláírók támogattak. Bömches Frigyesék a két ország közötti 1848-as egyesülési törvényt pártolták, szerintük az jogérvényesen fennáll, ezért törvényes erdélyi országgyűlés nem hívható össze. Szorgalmazták, hogy a király az 1865. december 10-ére összehívott magyar országgyűlésre az erdélyi követeket is hívja meg, mert az a gyűlés - erdélyi követekkel kiegészítve - egyedül lesz illetékes az 1848. évi törvények módosítására. Indítványozták továbbá, hogy a szászok követeléseit királyi feliratba vegyék be; nevezetesen a szász helyhatósági alkotmány fenntartását és az egész szász nemzet területének sérthetlenségét.

Az országgyűlés VII. ülésén december 6-án Hosszú József beadta román választói kívánságát és a 11 pontban megszerkesztett indítványt. A román nemzet kérését tolmácsolva kifejtette, hogy meg akarnak jelenni az uniós problémákat tárgyaló pesti országgyűlésen és kérik az indítvány végrehajtását, melynek a következők voltak főbb pontjai:

- a király vegye fel címei közé a „románok nagy vezére” toldást,
- vegyék törvénybe a román nyelv szabad használatát minden románokat érintő köz- és magán, egyházi, valamint polgári ügyekben,
- terjesszék ki a pozsonyi 1848. évi V. törvényt Erdélyre is, mely szerint minden 30 ezer lélek választ egy követet,
- a nagyváradi vasútvonalat Kolozsváron és a Mezőségen vezessék Brassóba,
- Kolozsvártól Szászrégenig, Szamosújvártól Marosvásárhelyig, Besztercétől Tordáig államköltségen építsenek kövezett utat úgy, hogy ezek mind a Mezőségen haladjanak át.

Az indítvány előterjesztése után Hosszú József kérte az országgyűlést, hogy Zeyk képviselő s az ő petícióját terjesszék fel az udvarhoz.

A kolozsvári országgyűlést a XII. ülésen, 1866, január 4-én királyi leirat alapján elnapolták. Ezzel a tanácskozás „bevégeztetett”. Látványos eredmények nem születtek, de azt kinyilvánították, hogy az 1848. I. törvénycikk, Magyarország és Erdély egyesülésének törvénye hatályban van s kijelölték a pesti országgyűlésre a követeket. Az elnapolás másnapján, június 10-én felolvasták a királyi leiratot, amely engedélyezte, hogy Erdély követeket küldjön a pesti országgyűlésre, de az uniós kérdésre nem érkezett válasz. Ezt ugyanis a kiegyezési tárgyalások eredményétől tették függővé. A kiegyezés megvalósult és vele együtt létrejött Erdély és Magyarország uniója. Az egyesülés lehetőséget nyitott Erdély részére, hogy Magyarországon keresztül bekapcsolódjék a Habsburg Monarchiába és így az európai fellendülésbe.

Az országgyűlés képviselőházának 1868. December 1-én, a CCCXXX. országos ülés fele idejéig *Szentiványi Károly*, a másik felében *Gajzágó Salamon*, a képviselőház másod alelnöke elnökölt. Az ülés iránt nagy volt az érdeklődés, hiszen a kormány részéről *Gorove István* földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi, *Horvát Boldizsár* igazságügyi, *Lónyai Menyhért* pénzügy-; báró *Wenckheim Béla* belügyminiszter, később gróf *Andrássy Gyula* miniszterelnök és gróf *Festetics György*, a király körüli miniszter és több erdélyi képviselő vett részt.

Az ülésen jelen volt *Deák Ferenc* is. Egyedüli hozzászólása nagyon kedvezett az ülés napirendi sorrendjének megállapítására. Ha nem szól, akkor az eredeti sorrendben tárgyalják a napirendi pontokat, azaz az unió kérdése került volna előre, nem pedig a kolozsvári vasút tárgyalása. Ez esetben Simay Gergely képviselő felszólalásakor és javaslatokor nem Gajzágó Salamon a levezető elnök. Lehet, hogy ez csak feltevés, a véletlen műve, vagy a két örmény, Gajzágó és Simay iránti rokonszenvből adódik. A két szamosújvári képviselőt egyszerre, 1866. március 14-én erősítették meg mandátumukban, Gajzágó Salamont pedig április 26-án a 40 tagú „Erdélyi unió bizottság”-ba választotta meg a képviselőház. A megválasztottak között volt gróf *Andrássy Gyula*, gróf *Apponyi György*, báró *Kemény Gábor*, báró *Kemény István*, gróf *Mikó Imre*, gróf *Teleki Domokos* is. Az ismert politikusokból álló bizottságot utasították, hogy működését azonnal kezdje meg.

Nézzük azonban a magyar országgyűlés képviselőházának december 1-jei, 2-i és a főrendiház december 4-i országos üléseinek történéseit. A Ház asztalán nem mindennapi javaslat feküdt... S megkezdődött a hazai és erdélyi képviselők élénk érdeklődése mellett *Szentiványi Károly* elnöklete alatt a „Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályzásáról” szóló törvényjavaslat tárgyalása. (Ez a törvény nem keverendő össze a két hon egyesítéséről szóló, már ismertetett törvénnyel, az 1848. I. (erdélyi) és az 1848. VII. (magyar) törvénycikkkel.)

A benyújtott törvényjavaslat szerkezetében az országgyűlés osztályából kialakított központi bizottság lényeges módosításokat végzett, ezért a levezető elnök kérte ennek elfogadását. Az elsőnek szóló belügyminiszter jelezte, hogy ismeri a felolvasásra kerülő, újjáalakított törvényjavaslat tervezetét és a kormány nevében elfogadásra ajánlotta.

A képviselők közül elsőnek *Macelláriu Illés* erdélyi képviselő szót (választókerülete Csíkszereda, Hátszeg, tartományi tanácsos, parlamenten kívüli radikális párt tagja). A képviselő a maga és több „elvtársa” nevében benyújtott határozati javaslatra terelte a szót, amit vele együtt húszan írtak alá Pesten 1868-ban. Az aláírók között több erdélyi (román is) neve szerepel (Macelláriu Illés, Tiszku Ábrahám, Petko Lázár, Hodosin József, Borlea Zsigmond, Wlád Alajos, Papovics-Desslanu János, Babes Vincze, Román Sándor). Tekintettel arra, hogy Magyar-, Horvát-, Tót- és Dalmátország, valamint Erdély nagyfejedelemsége képzik a Szent István koronája alatt álló államot, hogy ezen országok, s különösen Erdély és Magyarország, a Pragmatica Sanctio erejénél fogva és más, részint előbb, részint utóbb keletkezett közjogi okmányok és törvények alapján önálló külön kormányzat- és törvényhozással bírtak, hogy az erdélyi országgyűlés által 1722-ben elfogadott és 1744-ben becikkelyezett Pragmatica Sanctio alapján, Erdélyország és az uralkodó ház között mindig oly kapcsolat létezett, amilyen az uralkodó ház és Magyarország között; hogy Magyar- és Erdély- két testvérország érdekegységéből kifolyólag, nem csak jelenleg, hanem a jövőben is, egy a Pragmatica Sanctio alapuló personalis uniónál szorosabb egyesülés szükséges és kívánatos; hogy a kolozsvári 1848. I. t. c. még akkor is, ha se alaki, se anyagi kifogás alá nem eshetnék, nem képviselő, hanem rendi testület határozata; hogy e két testvérország közti szorosabb egyesülés alapeszméje nem egy rendi testület határozataiban, hanem csak a két országot lakó népek sikeresb anyagi és szellemi fejlődésének feltételében fekkent; hogy az ily egyesülés üdvös és maradandó csak akkor lehet, ha végleges szabályozásánál nem csak az egyik, hanem a másik ország népeinek érdekei is kellő figyelembe vétetnek, hogy ez csak akkor lehetséges, ha nem csak az egyik, hanem a másik országnak is van népképviselője; hogy e kérdés szerencsés megoldásához megkívánandó képesség nem illetheti kizárólag se az egyik, se a másik ország népképviselői testületét, hanem az csak a két testület között lehet megosztva; hogy Erdélynek se 1848-ban nem volt, se ma népképviselői testülete nincsen; hogy ily népképviselői testület létesítésére szükséges választási törvény, Erdély 1848 utáni közjogi viszonyainál fogva, csak felségi rendelet útján lehetséges; hogy minden ily felségi rendelet, melynek jogosultsága elkerülhetetlenségében fekszik, az alkotmányosság észjogi elveivel nem csak nem ellentétes, hanem ennek előfeltétele, s mint ilyen, annál inkább igazolt, minél inkább magába foglalja anyagilag az alkotmányosság kellékeit. Ma eme kellékeknek a pozsonyi 1848-iki V. t. c. szelleme felel meg leginkább, hogy a törvényhozás feladata nem élhet múlt időben hozott határozatok által lekötött kezekkel, a nép érdekét a törvényeknek, s így a jövőt a múltnak, a célt az eszköznek rendeli alá, hanem igenis feladata, sőt kötelessége is, a nép érdekében törvényeket, mindezek után, tekintettel arra, hogy a szőnyegen lévő törvényjavaslat a fentebb előhozottakkal egyenes ellentétben áll: a Ház mondja ki határozatilag: hogy a fennforgó körülmények közt a Ház az erdélyi-magyarországi unió tárgyában előterjesztett miniszteri javaslat tárgyalásába nem bocsátkozik; egyúttal kijelenti a ház azon kívánalmát, hogy a felelős kormány, Ófelsége jóváhagyása mellett, az 1848-diki pozsonyi B. t. c. elvei szerint kibocsátandó népképviselői választási rendelet alapján, egy újabb erdélyi országgyűlés mielőbbi összehívását eszközölje, és a két országgyűlés egyetértésével e kérdésnek végleges szabályozását lehetővé tegye.

A határozati javaslat és a benyújtott törvényjavaslat szöveg ellentétben állt egymással. Macelláriu

azt állította a javaslatokról, hogy a legalkalmasabb az 1848-as egyesülési törvény lényeges hiányainak az elhárítására s Erdély és Magyarország közti egyesülés megvalósítására. Kiemelte az erdélyi képviselő, hogy a központi javaslat és az általuk benyújtott javaslat alapvető különbsége abban van, hogy az előbbi nem a két törvény szerint szabályozná az egyesülés feltételeit, hanem Erdélyt be akarja olvasztani Magyarországra, miután az 1848. V. választási törvényre van figyelemmel, amit viszont az uralkodó nem szentesített. Macelláriu ilyeneket is mondott: „Mert legkisebb törekvésünk sem Szent István koronájának integritását megcsonkítani, nem nézve azon szent köteléket, mely a Pragmatica Sanctio értelmében a két testvérházat, Erdélyt és Magyarországot a korona által összetartja, legkevésbé is gyengíteni célunk és szándékunk nem volt.” Mégis távozni kényszerült bizonyos ideig a teremből...

Bekapcsolódott a vitába *Papovics János* ügyvéd radnai kerületi (Arad megye), Macelláriuval azonos párti képviselő is, aki megkérdőjelezte a parlamenti szólásszabadságot, mert ha van „... akkor meggyőződésem szerint, az elnök úrnak azért, mert valaki ellenkező véleményen van, e véleménye nyilvánításában senkit gátolnia nem szabad.” E kijelentést: „Nem igaz, rendre!”, nagy zaj kísérte. De Papovics tovább feszítette a húrt. „Ez ellen óvást teszek és eltávozom a teremből, mert nem akarok oly törvényhozásban részt venni, hol a szabad véleménynyilvánítás megtagadtatik” és el is távozott, mint Macelláriu, egy időre, s ezt a karzaton lévő néhány román újságíró hangosan helyeselte.

Végül is Macelláriu visszajött. Ugyan bocsánatot kért, de megjegyezte, hogy őszinteséggel kellett nyilatkoznia, mert hiszen ez a hely a legalkalmasabb a szólásszabadsága. Majd ismét ellenvéleményt tett: „Nem volt, mondom, e törvénycikk Öfelsége pecsétjével megerősítve”, amit „Rendre! Dologra!”, nagy zaj fogadott.

Gróf Bethlen János hosszabb okfejtése során sok tényt sorakoztatott fel, ugyanakkor megkerülte az erdélyi beadvány dolgát. De feltette a kérdést, hogy a törvényjavaslat magába foglalja-e mindazokat, amelyek szükségesek az unió létrejöttéhez. Szerinte igen, így a törvényjavaslatot elfogadásra ajánlotta.

Kellemetlen helyzetbe került *Tiszku Ábrahám*, a szászsebesi kerület képviselője, ügyvéd, a parlamenten kívüli radikális párt tagja, aki nem tudott hozzászólni, beszédét olvasta és ezt a házszabályok tiltották. A román nemzet politikai életét akarta vázolni, de a közbekiáltások miatt elállt a szótól és távozott.

Hosszú beszédet (a parlamenti naplóban három és fél oldalra rúgó szöveget) mondott *Rannicher Jakab* nagyszebeni választókerületi, a Deák-, majd a Szabadelvű párt tagja, ami szinte Erdély történetéről szólt. A beszéd inkább tudományos értekezésnek hatott. Előadásában előszeretettel foglalkozott az erdélyi szászokkal. A törvényjavaslatot elvetette és azt indítványozta, hogy a ház kérje fel a minisztériumot: a legközelebbi országgyűlés elé egy kimerítő, az egész unió-ügyet végleg befejező törvényjavaslatot terjesszen be. Így fejezte be felszólalását: „Erdély Magyarországnak legerősebb bástyája, de egyszersmind leggyengébb oldala. A törvényhozás bölcsességétől függ, hogy mind a kettőt megtámadhatatlanná tegye. Adja Isten, hogy ne annak ellenkezője történjék.”

A hosszú beszéd után az ülést berekesztették, majd délután négy órakor Gajzágó Salamon elnökletével újból megnyitották.

Az első felszóló *Simay Gergely*, Szamosújvár Deák-párti képviselője volt: méltóan emlékezett meg az örményekről, akiknek hazafias magatartásukat semmi nem tudta megingatni. A nagy örmény honatya beszédét illő szóról szóra idézni! Lásd CCCXXX. országgyűlés naplója 241-242. oldalát, a Simay Gergely-Kopp Gusztáv szöveget:

„Az I. Apafi Mihály alatt letelepült örmény szorgos, munkaszerető nép volt. Hamar, már 1791-ben is igazolta ezt. Metropolisát és Ebesfalvát (Erzsébetvárost) az azévi LXI. Törvény szabad királyi városok és taksás helyek közé vette fel, Így rendelkezik a törvény: a karok és rendek, Ő szent felsége kegyes előterjesztésére és Szamosújvár s Ebesfalva örmény községek buzgó kérésére, tekintetbe véve a felséges udvarhoz való hűségüket, valamint a közkereskedelem sikeres előmozdításában tanúsított munkásságukat, és e hazában már évek hosszú során át való állandó megtelepedésüket, jónak látták ezeket a községeket a városi joggal felruházni és a magyar nemzet kebelében létező szabad királyi városok sorába fölvenni, az országgyűlésben a taksás helyek között Gyulafehérvár városa után adván részükre szavazat- és ülésjogot, anélkül, hogy e felvétel következtében a három nemzettől különvált politikai testületként szerepelhetnének, vagy ilyent alkothatnának; hanem mindenben oly tekintet alá jöjjenek, mint a magyar nemzet kebelében létező többi szabad királyi városok és ezekkel egyenlő terheket hordjanak, egyenlő jogokat élvezzenek és a köztörvényekhez s az Approb. Const. III. r. 81. c.-nek a rendelkezéséhez alkalmazkodjanak, és ama kiváltságlevél helyébe, amelyet a polgári jog elnyerése előtt eszközöltettek ki, kérjenek Ő szent felségétől e törvénycikkely tartalmának megfelelő új kiváltságlevelet.” Kopp Gusztáv nagyszombati kerületi képviselő hozzászólásában ismételte a korábban elhangzottakat, történelmi visszatekintést adott a két hon viszonyairól s úgy vélekedett, hogy az elfogadásra váró törvényjavaslat a kötelező ígéreteknek nem felel meg: semmi részletet sem szabályoz, így Rannicher képviselő indítványát fogadta el, azaz elvetette a törvénytervezetet.

(folytatjuk

)

*****

Erzsébetvárosi mozaik

Búcsújárás, I.

"A búcsújárás kedvez a településnek, hiszen lakói kegyeserősítással, szállásadással egészíthetik ki jövedelmüket." (Idézet egy napilapból.)

Kérem az Olvasót, ne botránkozzék meg, ha Erzsébetváros (és a búcsújárások) révén anyagelvű, merkantilista idézettel kezdem.

Mert az, aki részt vesz az erzsébetvárosi örmény katolikus templom búcsúján, augusztus 15-én, esetleg máskor látogat el az örmény alapítású, erdélyi kisvárosba és templomába, annak bizony az emlékezésen, áhítaton és fölemelő vallási élményen túl - ha őszinte - igenis, egyfolytában eszébe jut a pénz.

Illetve, a pénz hiánya.

Erzsébetváros, I.

"Rendezett tanácsú város, szabad királyi város címmel Kis-Küküllő vármegyében, a Nagy-Küküllő partján, 4408 lakóval (1910), kik felerészben magyarok, felerészben németek, oláhok és örmények." (Révai Nagy Lexikona, 1912)

A "rendezett tanácsú" város mai szóval önkormányzatot jelent. Három törvény (1870:42, 1871:18 és 1886:22) alapján a rendezett tanácsú város a korábbi mezővárosokból és szabad királyi

városokból jött létre, ha a település nem volt elég nagy ahhoz, hogy törvényhatósági jogú várossá legyen. (Ez utóbbi - mai fogalmaink szerint a "megyei jogú" várost jelentette.) Az I. Világháború előtt Erzsébetvároson királyi törvényszék, járásbíróóság működött, ezenkívül volt "2 szép katolikus temploma, örmény mechtarista kolostora, állami főgimnáziuma, ipariskolája, két takarékpénztára..." - stb. (Révai)

Kezdetben Ebesfalvának nevezték, 1661-ben innen vitték el a törökök Apafi Mihályt erdélyi fejedelemmé. Tíz évvel később a fejedelem letelepedési engedélyt adott itt az örményeknek. Aztán Bethlen Gábor (erdélyi udvari kancellárként) eladta nekik a birtokot, amelyen 1726-os kezdettel építették fel Erzsébetvárost.

(A szászok Elisabethstadtnak nevezik.)

Ünnepi szentmise

Vasárnap megtelik a templom. Vagyunk vagy negyvenen-ötvenen a máshonnan jöttek, a többi, sok száz mind helybeli lakos.

Jöttek - hogyan is nevezzük: küldöttségek?, vagy búcsúról lévén szó: zarándokok? - kolozsváriak és budapestiek, marosvásárhelyiek és brassóiak, szamosújváriak és székesfehérváriak - no és magánúton arrajáró "valódi" hollandok, akik között csak egy volt az elszármazott magyar.

De talán fontosabb, hogy a helybeli magyarörményeken túl ott szorongott a fél város: románok és cigányok. Jónéhány jelenetet láttam, amint a misére belépve ortodox szokás szerint, háromszorosan vetették a keresztet. Némelyek a számunkra "fordított" módon.

Hiába, no, az Úristen megérti a sokféle szokást, ünnepi misére menni jó a léleknek, meg aztán az sem elhanyagolható, hogy nem más celebrálja a misét, mint maga *Jakubinyi atya*, Gyulafehérvár érseke. Magyar katolikus misét tart, Mária és a hit megtartó erejéről beszél szépen, világos mondatokkal. Aztán a magyar prédikáció után mondanóját románul is megismétli.

Úton a kihalás felé?

Kevéssel korábban járt egy újságíró Erzsébetvároson és cikket írt a templommal kapcsolatban a Tribuna Sibiunului című, szebeni napilap július 31-i számába: Comunitatea Armenească din Dumbrăveni este pe cale de disparitie (Az erzsébetvárosi örmény közösség úton a kihalás felé).

Szól a szerző a város történetéről, a templomról ("biserica armeano-catolică"), amelyet valóságos műemléknek nevez, majd hozzáteszi - a nyilatkozó *Czitron Erzsébet* szavai nyomán - hogy Erzsébetvárosról eltűntek az örmények, már csak 17-en élnek a városban.

Az augusztus 15-i szentmise utáni, az ünnepi ebéd közben a templomkertben zajongó gyermekek láttán az ember nem tehet mást, mint arra gondol: mégiscsak ez a zsvaj a döntő, nem pedig a gondosan emlegetett "disparitie"...

Erzsébetváros II.

Iparosok, kereskedők fészke, akik fölépítettek egy kedves, földszintes várost. Örménymagyarok városa egykor, ahol templomot emeltek magyarörmény katolikus önmaguknak. Természetesen barokkot - ez volt a kor stílusa - és hatalmasat.

A többnyire földszintes város közepén a lakóházak fölé ("panelben" kifejezve) jó 8-10 emeletnyi magasságra emelkedik a két torony. Amely most már - 1927 óta, amikor a baloldali sisakját egy vihar lesodorta - csak másfél.

Mielőtt bárki elhúzná a száját, és Erzsébetváros nagyzását emlegetné: a párizsi Notre Dame (vízszintesen elvágott, sisak nélküli tornyai) 69 métereseek (ismét panelben kifejezve: 18-20 emelet).

Tessék elképzelni, amikor Párizs városában a világhírű a Notre Dame székesegyházat építették, a párizsi lakóházak 12 emeletnél (6-8 méternél) alig voltak magasabbak. Sőt, általában csak földszintesek.

(Miközben a párizsi utcákon folyt a szennyvíz - tudjuk Victor Hugótól - még a 15-ik században is, miközben Budán például Zsigmond király óta működött a szennyvíz- elvezetés.

Erzsébetvároson pedig, jó magyar városrendező szokás szerint kétoldalt árkkolták az utcákat...)

Búcsújárás II.

Az örmény-katolikus templom szomszédja az Apafi-kastély. A magas kerítés mögött, a lakóépülethez kapcsolódó kerek torony, lépcső, fedett feljáró árválgodik. Árválgodik, bár messziről is gyönyörű, magam csak az utca túloldaláról, egy másik kerítésre felkapaszkodva pillanthattam a kökerítés mögé...

És eszünkbe jut, hogy ezer kilométernyivel nyugatabbra, rendezettebb felfogású tájakon egyetlen ilyen, sokévszázados épület léte egy-egy egész falu anyagi jólétét alapozza meg. Csak rendben kell tartani a kis, XVI. századi együttest, (ezt 1552-ben építtette Bethlen Gergely dobokai főispán) ismertséget, hírt verni körülötte. S ha mellette még egy hatalmas, gyönyörű templom is áll., már csak hozzáférhető, megbízható szálláshelyek, jól működő vendéglők és más "idegencsalogatók" kellene, s a helység él, virágzik, fejlődik...

A vállalt föld

Szól az ének. Az érsek atya nem "szembe" misézik, hanem a régebbi, hagyományos módon, a híveknek háttal, a főoltár felé fordulva. Erősítőt és mikrofont hozott magával a főpapi gépkocsi, hiszen helyben ilyesmire sem telik.

Amikor az érsek a főoltártól - az Evangélium után - megindul a szószék felé, amely barokk szokás szerint a templomhajó közepén emelkedik, a Gyulafehérvári Érseki Hivatal vezetője lecsatolja az oltár elől a mikrofont és előresiet, hogy mire Jakubinyi atya odaér, csatlakoztathassa - a szószékhez vezetett kábelre.

A szerelést mise előtt, alatt és a szétszerelést mise után a hivatalvezető atya végzi. (Ez - ha jól tudom - az államigazgatási protokollban legalább egy miniszter kabinetfőnökével egyenlő rang.) Mindez természetesen és nyugodtan történik.

Hiszen Erdélyben vagyunk, az elszegényített földön, a vállalt feladatok szerény földjén.

Az igazi Erdély

Jóhangulatú magánházban szállunk meg, ahol a legtartósabb valutával, szeretettel vár és fogad a Három Grácia. Nem a klasszikus rege leányalakjai, hanem a realitás törötten hajló három asszonya, a Fenntartó Gráciák: Maris, Nusi, Rózszi. Hárman összesen elmúltak már kétszáz évesek. Erzsébetvárosi, örmény gyökerű erdélyi, magyar asszonyok. Mostak, főztek, sütöttek, templomot süroltak. Egyikük férje helybeli szász: szívélyes, áldozatkész és lutheránus. A másikuké helybeli román: halk, figyelmes, és ortodox-hitű. A három Fenntartó Grácia - persze - katolikus. Ők öten (még valaki tevékenykedik ott: Calinescu János, a helybeli Fundatie Armeana - azaz Örmény Alapítvány - vezetője, másokat most rövidség miatt nem említve) - tehát: ők, öten

- éjt nappá téve azon dolgoztak, hogy Erzsébetváros búcsúja, a magyarörmény, katolikus Boldogasszony ünnepe augusztus 15-én - valóban ünnep legyen, s akinek ez fontos, az jól érezhesse magát. Szeretetlenben.

Ó, politikusok, ti határtologatók, mit tudtok ti erről az Erdélyről...

Erzsébetváros III.

Az utcák során száz-kétszázéves házak. Az otthon biztonsága, a hazát találó örmények alapossága és ízlése árad a régi falak díszítményeiből, a házak elrendezéséből. Ipart üztek a zárt kapuk mögött, kereskedtek és félretették a templom építésére szánt pénzüket.

De bármennyire lenyűgöző és szép is a templom, omladozik. Ennek okai között említhető a "vénség": hiszen 1766 és 1783 között építették. Említenünk kell azt a bizonyos 1927-es vihart, amely a baloldali torony sisakját állítólag egészen a város széléig repítette, a csonka tornyot aztán befödtek, ez a bádofedél mára szitává vált és a torony folyamatosan beázik. Így aztán belülről omlik, pusztul. (A templom más részei, helyiségei ugyancsak romlott, javítandó állapotúak.)

De említenünk kell még valamit. Az erzsébetvárosi örmények ezt a templomot azért építették két évszázada, mert a régít "kinőtték". Mára viszont a templom "nőtte ki" a várost.

Pontosabban fogalmazva, a város jórészt "eltűnt a templom alól", elszegényedett, fényében és egykor mozgalmas életében megzsugorodott. Persze, fogyatkozott számúak az ottani magyarörmények is.

A helybéliek saját erejükből képtelenek a templomot kijavítani, hiszen a minimális állagmegóvásra - de még a templom "üzemeltetésére" is - alig telik. (Márpedig egy kétszáz éves, hatalmas barokk épület állagmegóvása tetemes anyagiakat kíván.)

Kövek

A templom ajtó- és ablakkereteit kőből faragták. Az enyhén ívelt ("szegmens"jellegű) lezárásokat is, egy darabból! Az idő megviselte a követ, körömmel megpattintható...

A kövek gyönyörűen faragottak és némelyikük mohos, a temetőben is. Ha végigsétálunk a régi s még régebbi sírkövek között, rajuk efféle családneveket találunk (teljesség és részletezés nélkül): Daniel, Persián, Issekutz, Szentpétery, Zakariás és Zachariás (a sírköveken és a keresztlevelekben kétféle írásmóddal szerepelnek), Csiky, Gajzágó... (s hogy még mennyit és kiket olvashatunk a templomban őrzött "Historia Domus" hatalmas kötetében, ahhoz további anyagfeldolgozás kell). Mindenesetre, sokunk ősei, vagy éppen közvetlen elődei nyugosznak az erzsébetvárosi temetőben.

Záróköül

hadd tegyem hozzá a mozaikhoz: irigylésre méltó, ahogyan a közeli Segesvár szász óvárosa szinte napról-napra támad új életre, csinosodva, ápoltan. (Persze, erre mindannyian kapásból rávágjuk: igen, mert a szászok elszármazott utódai és alapítványok ömlesztik a márkát.) Mi, Magyarországra származottak ömlesztetni nem tudunk, még tán csurrantani sem. De cseppenteni...?

Félve, rettegetve teszem hozzá, hogy a régi közmondás szerint "a pokol kapujához vezető út jószándékkal van kiköveve". Mert a jó szándékot meg nem kérdőjelezem. Számos olyan felajánlásról, igyekezetről hallani, miszerint a pusztulófélben lévő templomokból a sokszázéves

képeket (s egyéb műkincseket) restaurálásra el kellene vinni és másutt, központi helyen, turisták számára könnyen hozzáférhetővé kell tenni, jó technikai körülmények között.

Különös... Mert így a kis helység, az "istenhátamögötti" közösség legyen erkölcsileg is pusztulófélben, saját kincseitől, emlékeitől megfosztva? Vajon Gyergyószentmiklós, vagy Erzsébetváros - és igen sok erdélyi helység - műkincseinek valóban valahol **másutt** lenne a legjobb helye?

Szent meggyőződése, hogy a műkincseket ott kell helyreállítani, ahol vannak. Ne a történelmi identitás-tudatot őrző kép, műtárgy vándoroljon a feltételezett turistákhoz, hanem az érdeklődő emberek vándoroljanak el a műkincsekhez! Szépek az erzsébetvárosi templom kövei. És egykor élő emberek műveit látogassuk ott, ahol létrejöttek. Más kérdés a központilag hozzáférhető Internet, és más a múltunk. Hiszen úgy illik, hogy hagyjuk nyugodni a földbe került ősök csontjait is, ahelyett, hogy "központi" temetőbe hurcoljuk őket.

Olyan szép lenne búcsújárást álmolni a kövek közé és a boltívek alá, a temetőben olvasható, sok-sok név leszármazottjának részvételével, egy méltóan helyreállított erzsébetvárosi templomban - akkor is, ha az a templom megmarad "másfél tornyúnak"...

dcs

*****

Kérjük Olvasóinkat,

írják meg véleményüket, tapasztalataikat - akár a jelenleg égető, egyházi kérdésben, akár más, közösségünket érintő - témákban.

Szeretnénk, ha az Erdélyi Örmény Gyökerek füzeteiket Önök írják!

Kérjük, jelezzék, hogy a közléshez nevüket adják-e, vagy csak "név és cím a szerkesztőségben" megjelöléssel kívánják a közlést.

*****

Dávid József

Körutazásom

Uramisten, hol kezdjem rövidre szabott beszámolómm? Hiszen a GONDVISELÉS EGYESÜLET és az EÖGYKE révén, valamint dr. Szarka György idegenvezető jóvoltából - aki úgy ismeri Erdélyt, mint a tenyerét - a hétnapos úton olyan gazdag, szívet, lelket gyönyörködtető élményekben volt részünk, amelyekről akár vaskos útinaplót is lehetne írni.

De itt, sajnos, csak röviden.

Gyulán Kiss Ernő, Lázár Vilmos és a boldoggá avatott Apor Vilmos püspök emlékei előtt tisztelegtünk.

Majd az országhatáron "átvergődve" Nagyszalontán koszorús költőnk, Arany János kedvenc Csonka-tornyában berendezett múzeumába látogattunk.

Aradon - a 48-as szabadságharc vértanúinak emlékoszlopánál koszorúztunk, de szemünket nemcsak a meghatódás "homályosította", hanem az emlékmű közvetlen szomszédságában lévő sportpályáról közénk repülő labda, s a másik oldalról egy bár teraszán sörözgetők nevetgélése, amikor éppen nemzeti imánkat énekeltük. (A nemrégiben itt járó Dávid Ibolya igazságügyminiszter asszony is kifogásolta a szent emlékműhöz méltatlan környezetet.)

Marosillyén a nagy fejedelem, Bethlen Gábor szülőházánál tisztelegtünk. Az autóbusszon híres költőink, Petőfi, Arany, Ady verseit idéztük. Közben - a nyitott tetőablakon át - zuhogott reánk a fenséges hegyeket borító erdők - a fenyő, bükk, tölgy, szil - lehelete.

Első (és második) éjszakai pihenőnk Algyógy, a Diana Szálló. Aztán tovább a Maros völgyében: Vajdahunyad. Fel a hírneves - sok gazdát cserélő, "várárokkal" körülvett - várba, ahol mint minden nevezetes helyen, még a buszban is - aranszájú vezérünk, Gyuri tartott történelemórát. Aki bírta, a Magna Curia hegyére, Déva várába mászott fel, ahonnan széttekinthetett a Kenyérmezei csata színhelyéig (ott a félelmetes erejű és bátorságú Kinizsi Pál serege vívott győztes, nagy csatát a törökkel).

De gyerünk, gyerünk! Még napszállta előtt Gyulafehérvárra, ahol a sokévszázados székesegyház előtt maga Jakubinyi érsek fogadta társaságunkat s mutatta be a freskókkal, szobrokkal, szőnyegekkel ékes istenházát. (Itt jegyzem meg, hogy életem 77 évén át nem láttam anyni, Árpádházi királyainkig visszaemlékeztető, gyönyörű templomot, mint erdélyi utunk során.)

Az érseki székesegyházban nyugszik Hunyadi János, Fráter György, I. Rákóczi György, Márton Áron.

Szászsebesen megint templom, ezúttal szász evangélikus. Majd a Zápolya-ház. Agyunkban - de méginkább szívünk, lelkünk érzésvilágában az élmények, mint illatos kaszálón a sarjúrend, boglyákba, kazlakba emelkednek. És magasodnak Nagyszeben pompás főterén, majd a fogarasi havasok tetején, 2000 méter magasságban...

Talán hűsít a 76 méteres vízesés látványa, a hófoltok, a plusz nyolc-tíz fokos, ózondús levegő, de Kercnél (a ciszteri apátság romjai közt), majd Fogaras várában újra bővül az élmény.

No, de vár reánk az 578 méter magasan fekvő, árkosi turistaszálló. Az 1300 lelket számláló, magyarul telepedés három napon át babusgatta csoportunkat, asztalunkra bőséges hazai ízekkel dúsított ételeket rakva.

Kényelmes szállásunkról, magyaros ízekkel feltöltve, innen "ugrottunk" Dél Erdély legnagyobb, 380 ezer lelket számláló városába, Brassóba (ahol 80 ezer magyar is él), majd a libegőn fel, a magasba! Hogy a Jóisten is óvjon minket, a templomban is mondtunk egy imát, s fel, a tetőre...

Utána Prázsmár, majd Ilyefalva erődtemploma, mindezek után Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum látogatása...

Uramisten.

Hiszen megfordultunk Csomakőrösön, Körösi Csoma Sándor, a nagy őshazakutató emlékszobájában. Láttuk Kézdivásárhelyt a talán Európában is egyedülálló, népviseleti babamúzeumot, a Céh-múzeumot, majd patakokkal, erdőkkel ékes völgyön-hegyen át eljutottunk a Szent Anna-tóig, ahol a bátrabbak még meg is mártóztak.

Szállásunk felé útközben, Eresztevényen a szabadságharc ágyúöntőjének sírjánál koszorúztunk s énekünkkel Gábor Áronra emlékeztünk. Este, vacsora után találkoztunk s ismerkedtünk háromszéki és brassói örmény testvéreinkkel. Csoportunkban akadt nem egy, aki rokonait is ölelhette...

Késő éjszakába nyúlt a beszélgetés, a közös emlékek emlegetése, sorsok felidézése - no, persze, poharak is koccantak. Aztán testvéri öleléssel úgy búcsúztunk, hogy Isten segedelmével, jövőre, ugyanitt!

Nekem a számtalan csodálatos élmény között talán a legnagyobb Segesvár mellett Fehéregyháza, ahol az emlékparkban nemrég felállított Petőfi-szobor előtt a próféciás látnok, a hősi halált halt költő versét is elmondhattam: "Egy gondolat bánt engemet..."

Sokat írhatnék még a szász erődtemplomokról (a prázsmári erődtemplom a világörökség része), az erzsébetvárosi örmény emlékhelyekről...

Magyarfenesen Csányi Éva kisvendéglőjének szívélyességéről... de jaj, beszámolási lehetőségem lejár, csodálatos körutazásunk koronájaként már csak azt említhetem, amit Tordaszentlászlón éjszakára a házaknál elhelyezve élvezhettünk a faluturizmusból. Hogy mást ne mondjak, Kovács Kapsi Lászlónál, a szívélyes vendéglátás asztalára (ahol a két szobában negyedmagammal laktam), kilencfogásos menüt tálaltak.

És ennek a "koronának" az ékességét Nagyváradon a Kiss Stúdió Színház két jeles művésze, Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos tette fel "Az örök Ady" című, másfél órás előadásban. Sok színészt hallottam már Adyt szavalni, de ahogyan Varga úr tolmácsolta...

Mit írhatnék még? Ahogy az elején jeleztem, egy vaskos könyvre valót... Befejezésül még csak annyit, hogy aki magyarnak érzi, vallja magát, ne csak az ilyen-olyan távoli szigetekre "futkosson", hanem "lépjen át" Erdélybe is, ahol nemzetünk évezredek kultúrájával, történelmünk nagy emlékhelyeinek látványával gazdagíthatja tudását, de főleg szívét és lelkét...

*****

Kínos ügyről, őszintén:

Kárpótlás?

"A mintegy 15 ezer lelket számláló magyarországi örménység nevében a kárpótlást nem lehet követelni, mert a közösség őseit és mostani leszármazottait nem érintette a törökországi népirtás."

Az idézet Issekutz Saroltának a Magyar Nemzetben közölt nyilatkozatából való, amely a "Kárpótlást kérnek az örmények" című interjú-összeállításban jelent meg, augusztus utolsó napjaiban.

Régóta hallunk úgynevezett "alvó számlákról"; jobbára a II. világháborúban legyilkolt zsidók nyugati bankokban heverő pénzeiről van szó. A népirtásokban bővelkedő XX. század egyik legelső népirtása volt a törökországi örményeken elkövetett genocídium. Jogosan követeli tehát az 1915 óta idegenbe menekült örménység, hogy "...az örmény diaszpóra szervezetei számára tegyék hozzáférhetővé az Amerikai Egyesült Államok és Nyugat Európa bankjaiban, valamint biztosítótársaságainál lévő, 1914 előtt az örmények által nyitott számlákat, valamint életbiztosításokat. Ezeken azóta pénzmozgás nem volt, ezért valószínűsíthető, hogy tulajdonosaik, illetve hozzátartozóik a genocídium áldozataivá váltak Törökország területén."

Ezt mondja Avanesian Alex, az Országos Örmény Önkormányzat elnöke az előbb említett újság cikkében. Állítása jogos és helyes.

Csak hogy az újságcikk így kezdődik:

"A magyarországi örmény közösség csatlakozik Amerikában élő testvérei törekvéseihez, amelynek célja a genocídium kárigényeinek megfogalmazása és az úgynevezett alvószámlák felkutatása - nyilatkozta lapunknak Avanesian Alex, az Országos Örmény Önkormányzat elnöke."

Tisztelettel (és higgye el, kérem, Tisztelt Olvasó: szeretettel) fordulok az elnök úrhoz: Ha Ön ezt

országos elnökként mondja, akkor abba természetszerűleg én is beleértem magamat. Márpedig, lévén őseim sok száz éve jöttek el az Ararát alól (vagyis: lehetséges török fennhatóságú területekről), csaló volnék, ha az 1915-ös genocídium áldozatainak számlája iránt érdeklődnék. Az én egykoron kiirtott családtagjaim "számlái" ma már nem létező bankokban, valamikori fejedelmi udvarokban és évszázadok alatt "kimosott", polgárosult gazemberek magánvagyonában hevernek...

Tiszta szívvel kívánom az elnök úrnak és a törökországi genocídium után Magyarországra menekült családok tagjainak, tegyenek meg mindent, hogy igazságot - de legalábbis valamelyes kárpótlást - nyerhessenek az alvó számlák ügyében. Ismétlem: kívánom, hogy sikerüljön. De hangsúlyozni szeretném: tegyék ezt a saját nevükben.

Ha ön, elnök úr, és hasonló sorsú menekült örmény testvéreim - a genocídium, a keserű, gonosz, felháborító esemény késői folyományaként - a magyarországi örménység nevében tesznek, mondanak bármit is, azzal minket, a háromszáz éve itt élő, sok-sokezer örmény származású, örmény gyökerű magyart izléstelen helyzetbe hozzák. Nekünk gyászolnunk Musza Dagh negyven napjának (és sok-sok évének) áldozatait tisztes kötelességünk. Emlékeznünk kell rájuk. De reánk hivatkozva az ő számláik után kutatni... elnök úr, kérem, ne tegye! Legyen ez a belátás az Ön által sürgetett megbékélés ("Nyárbúcsúztató" - Ararát, 1999 augusztusi szám) nagyszerű gesztusa az Ön részéről!

Tisztelettel és előre is köszönettel:

Dávid Csaba

*****

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat.

Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972- 00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

székhelye:1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest Pf. 70.

Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401.

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek - füzetek

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő: Dávid Csaba

Munkatársak: dr. Borszéki Béla, Fancsali János

Szerkesztőség: 1251 Budapest Pf. 70. Tel: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401